

LUND UNIVERSITY

Review of Toby Huitson, "Stairway to Heaven. The Functions of Medieval Upper Spaces" (2014)

Wienberg, Jes

Published in:
Fornvännen

2015

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2015). Review of Toby Huitson, "Stairway to Heaven. The Functions of Medieval Upper Spaces" (2014). *Fornvännen*, 2015(3), 219-221.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

slumpmässig och beroende av ett tillfälligt urval som Melin har gjort?

En lite irriterande detalj är att kapitlen har handfasta rubriker som syftar på specifika utställningar och uppställningar, men nästan allihop inleds med, i och för sig intressanta, forskningshistoriska, museologiska eller idéhistoriska utläggningar och betraktelser. Dessa för läsaren bort från kapitelrubriken innan hon slutligen återbördas till det innehåll som annonserats. Kapitlen kunde ha fått mera rättvisande namn.

En poäng som framstår tydligt är hur en kategori av lämningar från svunna tider gått från bortglömt och undanställt till återupptäckt och vördat. Boken visar också hur viktigt det är med arbetsinsatser och engagemang för att en viss typ av lämning ska överleva, räddas och sedan berättas om i olika former. Hotet om försvinnandet och det därefter väckta intresset för den medeltida kyrkliga konsten står det inte särskilt mycket om i boken, men utvecklingen framstår tydligt vid läsningen. Det hade varit bra att få ta del av Melins egen analys av hur och varför engagemanget väcktes och tog fart.

Boken är välillustrerad med relevanta fotografier från såväl dåtid som nutid i de fall det varit möjligt. För den som är nyfiken på medeltiden och dess kyrkliga konst i kombination med hur dessa lämningar har ställts ut under 1900-talet fram till idag är boken givande läsning. Det är mycket bra att Melin tar läsaren med på en bred vandring som förutom konstvetenskapliga perspektiv även rymmer inblickar i kulturhistoriskt, arkeologiskt och museologiskt tänkande.

Bodil Petersson

Institutionen för kulturvetenskaper
Linnéuniversitetet
SE-391 82 Kalmar
bodil.petersson@lnu.se

Toby Huitson, *Stairway to Heaven. The Functions of Medieval Upper Spaces*. Oxford & Philadelphia 2014. 264 s. ISBN 978-1-84217-665-8.

Här och var i många kyrkobyggnader döljer sig märkliga utrymmen vars ursprungliga funktioner är okända eller ovissa. Enligt äldre traditioner

skulle kyrkor ha haft gästrum för präster och vandrande munkar som vid Föra på Öland, eller ha varit tillhåll för kvinnor som i »drottning Ylvas kammare« i Bjälbo i Östergötland och »Merethes kammare« i Karise på Själland. Under 1800-talet vann teorin om försvarskyrkan mark och märkvärdigheter förklarades med kyrkornas inrättning som tillflyktsorter i oroliga tider. Sedan 1950-talet har dessa utrymmen i stället beskrivits som profana eller icke-sakrala. På 1990-talet etablerades begreppet »flerfunktionell kyrka«, där olika funktioner som bostad, magasin eller möteslokal är i fokus.

Eftersom dessa utrymmen sedan länge har förlorat sina ursprungliga funktioner, källorna oftast är tysta om deras bruk, och kyrkobesökaren med några undantag som Østerlars på Bornholm och just Bjälbo sällan får tillgång till utrymmena, har de på alla sätt förpassats till periferin. Gåtfulla kanske, men mest av allt bortglömda.

Med denna bok har Toby Huitson satt sig före att visa att kyrkornas övre utrymmen utgör ett intressant forskningsfält, att utrymmena var centrala för kyrkornas bruk, och att det i flera fall går att ompröva etablerade uppfattningar. Huitson undervisar vid University of Kent, och är även arkivarie vid Canterburykatedralen. Boken bygger på en opublicerad doktorsavhandling och karakteriseras som en kulturhistorisk undersökning.

Boken är lättanvänd, lättläst och väl illustrerad. Den är uppbyggd kring en systematisk genomgång av olika funktioner med hjälp av ett stort antal exempel från katedraler, klosterkyrkor och vanliga församlingskyrkor från perioden ca 1000–1550. Huitsons exempel finns i Storbritannien med enstaka utblickar till Kontinenten; flest exempel hämtar han från Canterbury med omnejd.

I introduktionen presenteras olika tolkningar sedan 1700-talet. Tillhåll för eremiter, fångelser och tillflyktsorter har varit vanliga förklaringar, och det framgår att fältet har varit präglat av spekulationer. Kapitel 1 redogör dels ingående för trapporna till de övre rummen, dels allmänt för olika typer av utrymmen. Det kan handla om trappor, passager, små kammare i murar, tornrum, loft över vapenhus och sakristior – oftast någonstans uppe i kyrkorna, men även i markplan och utanför i klostrets porttorn, varför bokens undertitel är lite missvisande.

De följande fem kapitlen utgör undersökningens empiriska kärna, nämligen en tematisk genomgång av olika funktioner och utrymmen. Kap. 2 berör andaktsrum med kapell och altaren, eremitbostad, utsikt över ceremonier och reliksamling. Kap. 3 berör liturgins utövande med ljus i gallerier och torn; ljud med läsning, klockor, orglar och sång; skådespel med bonader och special-effekter som att kunna höja eller sänka skådespelare eller figurer och kasta ut t.ex. blommor. Kap. 4 berör stöd för liturgin, d.v.s. organisatoriskt med klockor, skattkamrar och sakristior; intellektuellt med undervisning, rättsliga saker, affärsverksamhet, administration, bibliotek, arkiv och skrivutrymmen. Kap. 5 tar oss med bakom kulisserna och berör boende med mat och dryck, gästrum/sovrutrymme och latriner; byggandet med utrymmen för arkitektens skissande, tekniska hjälpmedel som trampkvarnar, möjlighet för inspektion och nödutgång; dolda utrymmen som spannmålsmagasin, duvslag och lager. Kap. 6 berör funktioner bortom vardagen med hotet från ”farliga män”, som gav upphov till försvarsfunktioner, tillflykt, fristad och fängelse; experiment och underhållning med flygning, lindans och akrobatik!

I kap. 7 påpekar Huitson att formen ofta förväntas spegla funktionen och omvänt, men att det inte alltid är fallet. Samma funktion, t.ex. altaren, kan finnas i olika utrymmen i kyrkan – medan eldstäder och toaletter, som ofta förknippas med boende, även kan förekomma i andra sammanhang som i en möteslokal och ett fängelse, men inte alltid. För att ytterligare komplicera det hela sätter inte alla funktioner spår, exempelvis sällan sång eller spridningen av blommor, bruket kan förändras över tid, och bruket blev i praktiken inte alltid som det var tänkt. Huitson argumenterar för en stegvis identifikation där det orimliga eller omöjliga utesluts. Sex aspekter bör beaktas: tiden, där t.ex. mekaniska klockor inte förekommer före ca 1280; kyrkans status där bibliotek mest fanns i byggnader av högre status; formen och lokaliseringen där orglar alltid fanns i anslutning till själva kyrkorummet; frekvens där några aktiviteter kunde vara knutna till årliga högtider eller tillfälliga hot; möjligheten till flerfunktionalitet, där flera funktioner kunde inrymmas tillsammans; och slutligen inredning och

inventarier där stora fönster kan indikera undervisning. Avslutningsvis tillämpas denna metodik vid tolkningen av sju engelska exempel.

I kap. 8 kan Huitson så sammanfatta att de övre utrymmena har varit viktiga i kyrkolivet. Men när han sedan försöker dra allmänna lärdomar från sin undersökning och vill undervisa arkeologer om att förhållandet mellan form och funktion inte är enkelt, med tolkningen av Stonehenge som exempel, då slår han in öppna dörrar.

Appendix 1 är ett schema över olika funktioner och deras lokalisering i kyrkorna. Appendix 2 är en översikt över det liturgiska året och dess olika funktionella behov. Appendix 3 visar hur man kan mäta vinklar vid trappor. Sedan följer en alfabetisk översikt över 35 olika funktioner med deras datering, typiska kyrkliga kontext, lokalisering, bruk, frekvens, inredning samt referenser.

Under läsningen slogs jag av mängden av olika funktioner som kan påvisas när källäget är gynnsamt, som det kan vara för medeltidens England. Märkliga utrymmen kan handla om annat än försvar och andakt. Nytt för mig var att triforier med sina smala passager liksom torngallerier kan ha använts för ljussättning med vaxljus vid kyrkliga högtider. Huitson har gjort ett experiment med ljus i triforiet och klerestoriet i kyrkan S:t Leonard i Hythe vid Colchester. Han har även ett gott öga till förekomsten av nu försvunna orglar, där öppningar ut mot kyrkorummet kan vara ett indicium; han har skrivit en bok om orglarna i katedralen i Canterbury. Vidare bör nämnas det oväntade bruket av kyrkor för akrobatik och lindans, t.ex. mellan västtornen i Durham vilket fick dödlig utgång. Men man måste tyvärr, som så ofta, konstatera att Skandinavien knappast finns i det brittiska medvetandet. Som exempel härifrån uppträder enbart emporen för nunnor i Asmild klosterkyrka i Jylland (eftersom den omnämns i en engelsk bok) och en figur från Raisio i Finland (nu på Finlands nationalmuseum i Helsinki).

Som framgår av titeln representerar *Stairway to Heaven* ett bidrag till den »religiösa vändningen» inom kyrkoarkeologin, där liturgin står i centrum. Huitson visar övertygande hur olika utrymmen har varit viktiga, direkt eller indirekt, för kyrkans bruk som just kyrka. Boken kan med sina många exempel och förslag till metodik

inspirera till nya studier av kyrkorna i Skandinavien och andra (till synes perifera) delar av världen. Men som framgår av undersökningen är kontexten avgörande. Tolkningarna av exemplen från Canterbury med omnejd kan inte överföras rakt av till andra platser, så enkelt är det inte.

Jes Wienberg

LUX, Institutionen för arkeologi
och antikens historia
Lunds universitet
Box 192, SE-221 00 Lund
jes.wienberg@ark.lu.se

Mark Edmonds & Rose Ferraby, *Stonework*. Group VI Press, Orkney 2013. Sidnumrering saknas. ISBN 978-0-946722-25-9.

För forskare inom stenteknologi är Mark Edmonds känd som en nyskapande arkeolog. Hans artikel »Description, Understanding and the Chaîne Opératoire» i den väl citerade publikationen *Technology in the Humanities från Archaeological Review from Cambridge* (Red. Sinclair & Schlanger 1990) var banbrytande i sättet den kopplade ihop *chaîne opératoire*-analyser med *agency*-teori och landskapsanalyser. Själv blev jag tidigt inspirerad av hans bok *Stone Tools and Society* (1995) där landskapsanalyser knyts ihop med teknologiska analyser och *agency*-teori. En Edmonds-formulering ur artikeln från 1990 som haft avgörande inverkan på min forskning är:

»Whilst the production of stone tools takes place within broad physical and mechanical constraints imposed by the raw material, the artisan is nevertheless capable of implementing a number of different strategies to create a particular artefact»

Citatet sätter fingret på samspelet mellan råmaterial, stensmed och samhället denne verkar i. Det bidrog när jag läste Edmonds arbeten till att öppna mina ögon för de tolkningsmöjligheter som ryms i stenteknologiska analyser.

Detta samspel är även temat för föreliggande bok. Boken handlar om sten, mer precist om en

vulkanisk bergart som finns i Fells of Cumbria i nordvästra England. Edmonds & Ferraby kallar stenen för *cloudstone*, med association till bergen bland molnen där stenen bryts, men också till dess skimrande blågrå färgton som ibland bryts i grönt. På arkeologispråk kallas stenen grönsten eller *hornstone*.

Men det är inte stenen själv som är i fokus, utan stenåldersmänniskans relation till den. Boken är en berättelse om en mans (sic!) resa uppför ett berg för att bryta sten och tillverka ett yxämne. Under resan får vi genom mannens tankar ta del av arkeologins tolkningar av stenen, yxor som tillverkats av den, distributionsmönster, funktion, landskapsanalyser, sociala förhållanden och aspekter av ritual och kosmologi. Allt som en tolkande *agency*-inspirerad arkeologi kan tänkas rymma.

Gruvorna och utvinningsplatserna i omgivningarna runt Langdale Fells är arkeologiskt välkända. Utvinnings- och produktionsområdet är omfattande. Så gott som hela bergsmassivet är att betrakta som en fornlämning. Efterlämnade förarbeten, avslag, misslyckade yxämnen och alla de kärnor och stenprover som testats för *qualité* av blivande stenhuggare medan de gick i lära återfinns i miljoner. De bokstavligen dekorerar bergets sluttningar och skapar en enda stor artefakt.

Betydande petrografiska studier visar att de förarbeten som tillverkats på platsen har distribuerats över hela nuvarande Storbritannien och Irland. Stenen från Langdale Fells hade alltså stor betydelse under stenåldern, från cirka 4000 cal BC och i ungefär 1500 år framåt (Davis & Edmonds, *Stone Axe Studies III*, Oxford 2011). Av alla undersökta polerade neolitiska stenyxor i Storbritannien är drygt en fjärdedel gjorda av *cloudstone*. Råmaterialsutvinningen och yxtillverkningen i området har ett namn: *the Langdale axe industry*. Åt den har Edmonds ägnat mycket forskning, t.ex. boken *The Langdales. Landscape & Prehistory in a Lakeland Valley* från 2004. Han kan sitt material.

Berättelsen är kronologisk. Mannen klättrar, gör ett yxämne, klättrar ner, tillverkar en yxa, vistas i sin sociala miljö, några år går, han klättrar upp igen och minns sitt förra besök på berget. Men boken är inte en arkeologibok vilken som